

Артыкова С.И.

**АРДАКТУУ ПРОФЕССОР Р.Т. АЙТМАТОВАНЫН ФИЗИК МУГАЛИМДЕРДИ
ДАЯРДООГО КОШКОН САЛЫМЫ**

Артыкова С.И.

**ВКЛАД ПОЧЕТНОГО ПРОФЕССОРА АЙТМАТОВОЙ Р.Т. В ПОДГОТОВКЕ
УЧИТЕЛЕЙ ФИЗИКИ**

S.I. Artykova

**HONORARY PROFESSOR AITMATOVA R.T. CONTRIBUTION TO THE TRAINING
OF PHYSICS TEACHERS**

УДК: 372.853:378.147

Сунушталган макала ардактуу профессор-физик жана коомдук ишмер Р.Т. Айтматовага арналып жазылган. Анда, жарым кылымдай активдүү илимий-педагогикалык ишмердиги, тандап алышкан адистигин сүйүшкөн, ага чын дили менен берилишкен, билими жогору болгон физик мугалимдерин даярдоодо сиңирген эмгегин жөнүндө айтылат.

Негизги сөздөр: ишмердик, мугалим, билим, даярдоо, сиңирген эмгек.

Предлагаемая статья посвящена почетному профессору физики и общественному деятелю Айтматовой Р.Т. В ней рассказывается про ее полувекую, активную научно-педагогическую деятельность, об ее заслугах в подготовке высокообразованных учительских кадров, любящих свою профессию и преданных ей.

Ключевые слова: деятельность, учитель, образование, подготовка, заслуга.

The article is devoted to the honorary professor of physics and public figure Aitmatova R.T. The article tells about her half-century active scientific and pedagogical career, about her merits in the training of highly educated teaching staff who love their profession and are devoted to it.

Key words: activity, teacher, education, training, merit.

Адамзатты тамак-аштар менен камсыздандыруу, энергия менен айлана чөйрөнү жана тынчтыкты сактоо сыяктуу эле орчундуу глобалдык проблемалардын катарына – билим жана тарбия берүү проблемалары да кире тургандыгы айкын.

Кыргыз элинин билим берүү үчүн болгон камкордугунун, айрыкча аялзатынын билим алуусуна көргөн камкордугунун натыйжасында 1952-1953 окуу жылында Кыргыз кыз-келиндер педагогикалык институту ачылган. Ушул жогорку окуу жайынын түзүлүшү менен бирге, табият таануу факультетинин курамына кирип, жалпы физика кафедрасы уюшулган. Айтылган кафедранын түптөлгөнүнө быйыл 65 жыл болот.

Кыргыз кыз-келиндер педагогикалык институтунун биринчи окуу жылынан тартып бүгүнкү күндөгү И.Арабаев атындагы Кыргыз Мамлекеттик Университетинин курамында 65 окуу жылы аралыгында физика-математика адистигинин мугалимдерин үзгүлтүксүз даярдап келе жаткан жалгыз гана структура болуп эсептелет. Бардык жогорку окуу жайлары окутуу процессин негизинен орус тилинде жүргүзгөн учурда да Кыргыз кыз-келиндер педагогикалык институтунда сабактар дээрлик кыргыз

тилинде өтүлчү, мунун себеби анда окуган студенттердин кыргыз мектебин бүтүп келишкендиги, ошондой эле аларды кыргыз мектептеринде иштей турган мугалимдер кылып даярдашкандыгын эске салуу кетүү керек.

Кыргыз кыз-келиндер педагогикалык институтунун физика-математика факультети 1956-жылы биринчи жолу жогорку билимдүү мугалимдерди (28 бүтүрүүчү) даярдап чыгарат. Ошондон тартып бүгүнкү күнгө чейин бул жогорку окуу жайынан миңдеген кыргыз жаштары жогорку билим алышып, Кыргызстандын бардык аймактарындагы таалим-тарбия чөйрөсүндө үзүрлүү эмгектенип кетишкен жана эмгектенип да жатышат. Алардын көпчүлүгүнүн жогорку наамдары жана сыйлыктарынын жок, маяналарынын аз болгондугуна карабастан, талыкпастан эмгектенишип, мекен алдындагы парздарын ак ниеттери менен аткарышууда.

Ар бир доордун, замандын өзүнө жараша жүгү, өзүнө жараша каармандары болот эмеспи. Ушундай инсандын бири – физика-математика илимдеринин кандидаты, педагог жана коомдук ишмер Розетта Төрөкуловна Айтматова ушул жылы 80 жаш кутман куракка келди. Өзүнүн жарым кылымдан ашкан илимий-педагогикалык ишмердигинде миңдеген окуучу-студенттерге билим-тарбия берип, даанышман бабаларыбыздын акыл-ой мурастарын, элибиздин жан дүйнөсүн ээлеген ыйык ата салттарын өлкөбүздүн келечек ээлерине көөнөртпөй жеткирүүдө болгон бардык күч аракеттерин жумшоодо. Розетта Төрөкуловна Ата Мекенибиздин намысына жараган, өз өлкөсүн өнөр-билим менен дүйнөгө тааныткан, интеллекти жогору болгон инсандарды тарбиялоо үчүн бүтүндөй билимин жана адал эмгегин эч аяган жок.

«Ааламга кетчү жол айылдан башталат» деп залкар жазуучубуз Чынгыз Төрөкулович белгилеп кеткендей аталган жогорку окуу жайында окуган кыздардын дээрлик көпчүлүгү айыл жеринен келгендер эле. Мен да айылдан келип, ушул институттун «Физика жана өндүрүштүн негизи» адистигине өткөнмүн. Үчүнчү курста окуп жатканда Ленинградда окуган кыз биздин группага которулуп келиптир, эмне үчүн биздин группаны тандады экен, бизди теңине албай башка окуу жайына кетип калабы деп эле дүрбүп калышыптыр. Бизге которулуп келгендигинин себеби – биз тандап алган адистик «Физика

жана өндүрүштүн негизи» экендигин кийинчиреек жакын таанышканда билдик. «Баатырдын даңкын алыстан ук, жаныңа келсе бир киши» деген макалдай көрсө Розетта Төрөкуловнадай өтө кичи пейил, адилет, эч бир адамдын көңүлүн оорутпаган, сылык, боорукер жана эң жөнөкөй студентка биздин группада гана эмес, институтта да жок экендигине ишендик. Институтту бүткөндөн кийин Илимдер Академиясынын физика жана математика институтунун ар башка лабораторияларында иштеп, аспирантурада окудук. Физика-математика илимдеринин доктору А.Алыбаковдун илимий жетекчилиги астында Розетта Төрөкуловна «Оптические свойства примесных щелочно-галлоидных кристаллов» деген темадагы кандидаттык диссертацияны жактап, илимдин кандидаты деген окумуштуулук даражага ээ болду.

Айтматова Р.Т. экөөбүз кандидаттык диссертацияны коргогондон кийин өзүбүз окуган институттун физика кафедрасында чогуу иштеп калдык. Ушинтип, биздин студенттик күндөрүбүз да, эмгек жолдорубуз да чогуу болду.

Доцент Р.Т. Айтматова жалпы жана теориялык физика курстары боюнча лекцияларды жогорку илимий деңгээлде, ошол эле учурда студенттерге түшүнүктүү болгон өзүбүздүн эне тилибиз – кыргыз тилинде окуучу. «Уктун унуттун, көрдүң эстедин, жасадың үйрөндүң» деп Конфуций айткандай лаборатордук сабактарды өтүүгө өтө чоң көңүл буруучубуз. Ошол мезгилде лаборатордук иштер баяндалып жазылган кыргыз тилинде колдонмолор жок болгондуктан, ар бирибиз өзүбүз окуган физиканын бөлүмү боюнча аларды орус тилинен которуп жазчуубуз.

Болочок студенттерди – абитуриенттерди даярдоо маселеси ошол учурда, азыр деле десем жаңылышпайт болушум керек, көйгөйлүү маселелер болучу.

Абитуриенттерди кабыл алуу экзамендерине катышып, алардын жиберилген мүнөздүү каталарын, жакшы өздөштүрүшпөй калган темаларын, көбүнчө маселе чыгаруудан кыйналышкандыгын эске алып, үч басма табактан турган «Педагогикалык институттун физика-математика факультетине кирүүчүлөр үчүн физика боюнча методикалык колдонмону» басмадан чыгардык.

Келечектеги студенттерди даярдоого көрүлгөн камкордуктун дагы бир түрү – жаш физиктин сырттан окуу мектебинин уюштурулушу. Айтылган мектепте Арал жана Покровка орто мектептеринин окуучулары окушкан. Аты сырттан окуу деп аталганы менен биз мектептерге барып, сабак өтүп, окуучулардын түшүнбөгөн суроолорун талкуулап, чыгара алышпаган маселелеринин чыгаруу жолдорун көрсөтчүбүз. Ушул мектепти бүткөн окуучулардын дээрлик көпчүлүгү онунчу классты бүткөндөн кийин биздин институтка келишип математика, физика адистигинде окуп бүтүрүштү. Алар айыл жергесинде, райондордо, Бишкекте да иштешет. Жаш физиктин сырттан окуу мектебин, андан кийин

И.Арабаев атындагы Кыргыз Мамлекеттик университетин бүткөн Асанова Жылдыз физика-математика илимдеринин кандидаты окумуштуулук даражасына ээ болуп, азыр факультеттин магистратура бөлүмүн жетектейт.

Бекеринен «Мугалим – мөмөлүү дарак» деп айтылбаса керек. Чын дилиң менен жасаган иштериндин жыйынтыгын көрүп кубанып, канаттанып калат экенсиң. Доцент Р.Т. Айтматова иштеген 1977-1999-жылдары ичинде 22 илимий жана илимий-методикалык макаларды жазган.

Окуу-тарбия процессинин бир түрү – аудиториядан тышкары убакытта жүргүзүлө турган иштер. Алардын ар кандай түрлөрүнүн ичинен көрүнүктүү ролду физикалык кечелер ээлейт, себеби алардын эң негизги максаты – студенттердин өздөштүрүшкөн билимдерин кеңейтүү жана тереңдетүү, аларды турмушта колдонууга боло тургандыгын көрсөтүү, ошондой эле студенттердин чыгармачылык изденүү жүргүзүүлөрүнө, өздөрүнүн ойлорун кыскача жана так баяндоого, татаал жагдайлардан чыгуу жолдорун табууга үйрөтүү. Физикалык кечелердин жогоруда айтылган чече турган маселелерин эске алып, атактуу окумуштуулардын: Ньютон, Архимед, Ломоносовдун өмүр баяндарын жана илимий-чыгармачылык ишмердиктерин баяндаган, ошондой эле космонавтика күнүнө арналган физикалык кечелердин сценарийлерин кыргызча жазып, студенттер менен бирдикте өткөрүүчү. Азыр да ушул өрнөк улантылып, физика жана аны окутуунун технологиясы кафедрасы жыл сайын 12-апрелде физиктер күнүн өткөрүп келе жатат.

Бул макалада физика кафедрасынын доценти, ардактуу профессор Р.Т.Айтматованын педагогикалык ишмердигине гана токтолдум.

Өлкөбүздүн келечеги болгон жаштарды илим-билимдүү, ыймандуу, адамгерчиликтүү кылып тарбиялоодо сиңирген эмгеги жогору бааланып, Розетта Төрөкуловна Кыргыз ССРнин жана СССРдин эл агартуусунун отличниги, Кыргыз Республикасынын билим берүүсүнө эмгек сиңирген ишмер аттуу наамдарга татыктуу болду.

Бүт өмүрүн билим алууга жана башкаларга билим берүүгө арнаган Розетта Төрөкуловнадай кыргыз кыздарынын көбүрөөк боло берүүсүн тилейли!

Адабияттар:

1. Артыкова С.И., Айтматова Р.Т. Педагогикалык институттун физика-математика факультетине кирүүчүлөр үчүн физика боюнча методикалык колдонмо. «Илим», 1985.
2. Айтматова Р.Т., Артыкова С.И. Естественно-научные взгляды М.В.Ломоносова. «Эл агартуу» 11, 1986.
3. Айтматова Р.Т., Артыкова С.И. Исаак Ньютондун эмгектерин барактап. «Эл агартуу» 10, 1988.
4. Артыкова С.И. Этапы развития народного образования и подготовки женских учительских кадров в Кыргызстане. Тезисы докладов международной научной конференции «Образование и женщина». Б., 1996.

Рецензент: к.т.н., доцент Токопбекова К.Ч.